

A megelőző régészeti feltárást 2011. május 2–6. között végeztük el. A 411 m²-nyi felületen 102 objektum került elő a keskeny nyomvonalban, közülük 7 sír, a többi különböző korú településobjektum.

A munkálatokat a nyomvonal É-i felétől kezdtük el szisztematikusan D-i irányba haladva. A teljes felületen szórta bizonytalan kiterjedésű neolitikus jelenségek kerültek elő, kerámiákat, köeszközöket tartalmazva. Mellettük pár rézkori gödör látott napvilágot. A terület É-i felén a bronzkori halomsíros kultúra településének objektumai húzódtak, több esetben felülregegzve az idősebb neolitikus településnyomokat. Pár gödörben viszonylag nagyobb mennyiségű kerámiaanyag került elő, és az egyik árokban egy jellegzetes kis bronzkarika. A terület középső részén pár vaskori objektum is színesítette a korszakokat. A nyomvonal D-i részén egy Árpád-kori településrészletet találtunk, majd a végében egy avar település nyomai kerültek elő. Főként különféle gödörök és árkok estek a keskeny nyomvonalba, közepes mennyiségű leletanyagot tartalmazva. A felszínen a szelvény mentén egy III. Béla rézpénzt találtunk.

A terület É-i részén egy zsugorított csontváz bolygatott maradványa került elő, egy alsó lábszár, mely valószínűleg az újkőkorra datálható. A terület középső részén egy K–Ny-i tájolású háton fekvő, nyújtott helyzetű női temetkezés volt, a jobb karján nyitott bronz karpereccel, ami a halomsíros kultúra jellegzetes lelete. A D-i részen egy szarmata temető 5 sírja került elő, melyek közül 4 erősen rablott volt, az ötödikben egy oldalára zsugorított férfi került elő, a mellkasán egyedi formájú bronzfibulával, lábánál kézzel formált fazékkal. Az erős bolygatás ellenére a többi sírből is kerültek elő leletanyagok, pár koporsókapocs, fibula, csat és gyöngy.

A korábbi építkezések a szarmata temető nagy részét megsemmisíthették, és jelentős károkat okoztak az avar és az Árpád-kori településen is.

A lelőhely környékén végzett felszíni bejárás alapján a területen nyilvántartott 3 lelőhely (KÖH 27613; 56847; 50435) teljesen egybeér, így összevonásuk indokolt. A területen végzett mezőgazdasági művelés erősen koptatja a korabeli dombhátat, valószínűleg pár évtizeden belül a lelőhelyek nagy részét meg is fogja semmisíteni.

A leletanyag a Viski Károly Múzeumba (Kalocsa) kerül.

Munkatárs: Sultis László ásatási technikus.

Sz. WILHELM GÁBOR

78. Ebergőc, Templom-domb, r. k. templom (KÖH 44922)

(Győr-Moson-Sopron megye) Ró, Kö, Kú

2011. október 12-én régészeti felügyeletet láttunk el, amikor a templom körüli drénárkot 50 cm szélességben és 80 cm mélységben kiásták. Az alábbiakat figyeltük meg. A templom hajója, szentélye, és D-i sekrestyéje felmenő középkori falakkal rendelkezik. Ezek kutatása a templom külső helyreállítása során nem történt meg. A templom tornya, a hajófalak és a szentély melletti támpillérek és az É-i sekrestye később, de egy periódusban épült, feltehetőleg egy 18. századi barokk átépítés, bővítés során. Ennek a bővítésnek a habarcsanyaga sárgás, erősen elüt a középkori falak habarcsától. A szentély K-i oldalán

a drénárokban egy homokkőből faragott szárkő vagy párkány töredéke került elő. Ezt a Soproni Múzeum kőtárába szállítottuk. Az árok ásása során több helyütt is szórvány antropológiai anyag került elő, de sírfoltot nem találtunk. A hajó É-i fala mellett középtájon római és középkori szórvány kerámia került elő a fal alá benyúló sötétszürke beásásból, amely a templom építésével hozható kapcsolatba.

A templom körül középkori temető feltételezhető.

Munkatárs: Nemes András művészettörténész.

GABRIELI GABRIELLA

79. Edelény, Ürgés 1.

(KÖH 88269)

Borsod-Abaúj-Zemplén megye) U, B

Az Edelény térségében tervezett záportározó megvalósításához kapcsolódóan 2011 márciusában végeztünk terepbejárást. Az országosan védett Ludmilla-dűlő szomszédságában, attól kb. 250 m-re, a közút DK-i oldalán, a patak felé lejtő dombháton neolitikus és bronzkori település nyomait azonosítottuk.

A terepbejárás Hajdú István és Hajdú Melinda vettek részt.

MISKOLCZI MELINDA

80. Eger, Széchenyi utca 3., érseki palota

(KÖH 44652)

(Heves megye) Á, Tő, Kú

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, Dobó István Vármúzeuma és a Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma 2011. június 24. és július 8. között beruházáshoz kapcsolódó megelőző feltárást és próbafeltárást végzett az érseki palota díszudvarán (hrs.: 4573).

A palota középső szárnyának homlokzata előtt a tervezett mélyfúrások által leginkább érintett területen részben gépi munkával 5 kutatóárkot húztunk.

A 2011/1 árkot az épületre merőlegesen 17,60 m hosszan, 1,40–2,10 m szélességben jelöltük ki. Az épülethez becsatlakozó végén alakítottunk ki szondát, amellyel a palota falalapozását és az alatta húzódó rétegeket vizsgáltuk meg. Az 1 m széles, 1,90 m mélyített szondában a beton járólappal közvetlenül megtaláltuk a palota homlokzati falszakaszának téglalapozási szintjét, alatta sötétbarna, kevert valamint sárga szemcsés kevert réteg volt; ebből a betöltésből nagyobb mennyiségű 18. századi kerámiatöredéket és állatsontot gyűjtöttünk. A szondában 1,5 m-től egységes, sötétbarna-feketés, leletmentes réteg volt.

A 2011/1 árok DNy-i harmadában 60–70 cm mélyen szabályos, kővekből kirakott járófelület bontakozott ki, felszínéről és a közvetlenül felette húzódó betöltésből 18–19. századi kerámiát, kevés állatsontot és vastárgyakat gyűjtöttünk be. Ugyanezt a járófelületet megtaláltuk a többi árokban is, hozzávetőlegesen ugyanebben a mélységben. A kőfelület jellege, ill. a közvetlenül ehhez a jelenséghez kapcsolható leletanyag alapján kijelenthető, hogy az biztosan 1690 utáni, valószínűleg a 18. század első felében–közepén keletkezett, és a kiépülő palota kerti térburkolata lehetett. K–Ny-i irányban átvágtuk

ezt a felületet: alapozási árkot nem találtunk, az alatta levő betöltésből közepes mennyiségű 17. századi kerámia került elő.

A 2011/2 árok az előzőtől D-re, szintén az épületre merőlegesen húzódott, 18,20 m hosszán, 1,40 m szélességben, mélysége 0,95–1,70 m között váltakozott. DNy-i végében találtuk meg a fentebb már említett barokk kori külső járószintet, ettől K-re 1,40 m mélyen gazdag török kori–kora újkori leletanyagot (bosnyák sütőtál, pipák, érmek, vastárgyak, nagy mennyiségű kerámia, ólom astragalus) tartalmazó betöltés húzódott, amelynek É-i szélét találtuk meg. Ez az objektum feltehetően egy itt húzódó 17. századi ház részlete. Az árok ÉK-i oldalán 1,40–1,50 m mélységben 4 viszonylag szabályos kötömb bontakozott ki egymáshoz közel azonos távolságban. Ezek talán „fachwerk” szerkezetű épület talpkövei. Az ároknak ezen a szakaszán 1,50 m mélységben a kövek körül mindenütt sárga agyag, erősen letaposott felület bontakozott ki, amely–a felszínbe mélyedő cölöp- és karólyukak alapján is–az egykori épület belső járószintje lehetett. Erről a felületről és a közvetlenül felette húzódó, részben égett, faszenes betöltésből további nagy mennyiségű, a korszakra datálható kerámiatöredék került elő. A leletek és jelenségek előzetes vizsgálata alapján az épület a 17. század második felében–végén pusztulhatott el. Valószínűsítjük, hogy egy nagyjából K–Ny tájolású, hosszanti elrendezésű lakóépületről lehet szó.

A 2011/3 és 2011/4 árok a 2011/1–2 árkok között, azokra merőlegesen, egymástól 1,5 m-re húzódott. A 2011/3 árok 9,70 m hosszú, 1,60 m széles volt, mélysége 0,5–2,20 m között váltakozott. A 2011/3–4 árkokat elválasztó tanúfalakat egy 1 m-es szakaszon egybebontottuk. Itt is előkerült a fentebb már említett 18. századi járószint. Közvetlenül ez alatt, 1 m-es mélységben a 2011/3-as árokban egy 1,60–1,80 m széles, ferdén húzódó (ÉNy–DK irányú) nagy méretű kövekből kirakott kőfelületre bukkantunk, amely közvetlenül az alatta húzódó riolittufa–szinten ült. Ezt az itt kialakított szonda É-i metszetében figyeltük meg. Szintviszonyai alapján biztosan nem a barokk korra keltezhető, a környezetéből előkerült leletek alapján valószínűleg török kori, 16–17. századi. Kialakítását tekintve (enyhén domborodó, két oldala felé lejt) talán külső járófelület lehetett. Biztosan nem falalapozás, az árok metszetében és a felület feletti betöltésben nem találtunk visszabontásra utaló kötörmelékét, kőszírt vagy falkiszedés helyét. A felület kőanyaga eltér a palotán belül megfigyelt középkori kövek anyagától. (Bozóki Lajos művészettörténész szóbeli közlése.)

Az árok D-i végében 1 m-es szélességben alakítottunk ki szondát. Ezt 2,55–2,60 m mélységig bontottuk kézi erővel. A szonda alján 2,30–2,50 m között sötétbarna, intakt réteget lokalizáltunk, amelyből Árpád-kori cseréptöredékek és állatcsontok kerültek elő. A kerámiát elsődlegesen a 10–13. századra kelteztük, egy részük biztosan 10–11. századi. Az Árpád-kori szint felett szórványosan a 13–14. századra keltezett kerámiatöredékek is előkerültek.

A 2011/4 árkot 9,90 m hosszán, 1,60 m szélességben, 0,55–2,20 m mélységben tártuk fel. A már említett 18. századi kőburkolaton kívül egy téglával körberakott közművezeték került elő. Az árok D-i végében nyitott szondában is előkerült a fentebb már említett sötétbarna réteg, amelyből szintén Árpád-kori – elsősorban korai – cseréptöredékeket gyűjtöttünk.

A mélyfúrásokkal érintett területen a 2011/1 ároktól É-ra, vele párhuzamosan húztuk meg a 2011/5 árkot. Hossza 10 m, szélessége 1 m, mélysége 1,50–1,90 m között váltakozott. Közvetlenül az árok DNy-i végénél 16–17. századi leletanyagot tartalmazó, részben égett folt bontakozott ki; az árok túlsó oldalán (ÉK-i rész) hasonló korú leleteket tartalmazó „beásást” (?) vagy betöltődést találtunk. Az előbbiről kiderült, hogy az egy–leletei alapján 16–17. századi – pusztulási réteg. A kettő között az árok középtáján 1,10–1,20 m mélységben egy pontosan K–Ny-i tájolású objektumot bontottunk ki, amelynek két szélén szenült famaradványokat, középtáján pedig erősen korrodált vasabroncsot tisztítottunk le. A szenült, égett jelenség a fentebb említett pusztulási réteghez, nem az objektum szerkezetéhez tartozó gerenda – vagy más fa maradványához tartozott. Ennek környékén megtaláltuk az objektum korabeli beásásának nyomát, egy további broncsot pedig közvetlenül a D-i metszettel közvetlen közelében figyeltünk meg. Eredeti funkcióját tekintve minden bizonnyal vasabroncsokkal és hengerekkel körbepántolt fa vízvezeték lehetett. Az itt megfigyelt betöltésben kora újkori–újkori jellegű kerámiát és állatcsontokat találtunk. Elsődleges vizsgálatuk alapján a kérdéses „csatornát” legkorábban a 17. század végén vagy a 18. század első felében helyezték a földbe.

Az épületen belül két helyen (I/11 és I/12 helység) nyitottunk egy-egy szondát a korábbi építészettörténeti megfigyelések pontosítására. Mindkét helyiségben átlagosan 0,70–1,20 m-ig mélyítettünk. A I/11 helyiség DNy-i sarkában kialakított szondában (1,10×1,50 m) a betonpadló alatt barna, kevert betöltésben (0,50–0,70 m mélyen) 17–18. századi vegyes leletanyagot találtunk (kerámia, kályhaszem stb.). Ezek közül egyes darabok nagymértékben hasonlítanak azokhoz a töredékekhez, amelyek a 2011/2 árokban megfigyelt kora újkori ház betöltéséből kerültek elő. Az I/12 helyiség szondájában (DK-i sarok, 1,80×0,85 m) különösebb leletanyag (kivéve barokk kerámia) nem került elő; ellenben a szonda D-i végében, íves, a korábbinak tartott fallal kötésben levő falmaradványt(?) figyeltünk meg; melynek Ny-i vége a mai ajtókeret alatt levő téglasorig tart. Ebben a felületben másodlagosan elhelyezett barokk kori faragott ablakkeret-töredéket, valamint egy CAE bélyeggel ellátott téglát is találtunk. A szondának ezen a részén réteget nem tudtunk megfigyelni, az szinte teljesen egységes, nagyobb köveket és tégladarabokat is tartalmazó kevert betöltés volt. A felszíntől számítva 0,50–0,70 m mélységben már a helység alatt húzódó pince boltozatába ütköztünk.

Összességében elmondható, hogy a megkutató területen barokk kori, (0,60–0,70 m), 16–17. századi (1,40–1,50 m) és Árpád-kori jelenségek (2,50–2,70 m) kerültek elő. Nem tárt fel késő középkori beépítésre utaló nyom, kőépület, fal, falkiszedés stb. helye, sőt a 14–15. századra datálható lelet sem, néhány szórvány kerámiatöredéket leszámítva. A 2,50–2,70 m mélyen napvilágot látott réteg és Árpád-kori leletek jelenleg maximum telepnyomként értékelhetők; nem találtunk ugyanis a korszakra keltezhető objektumot sem.

Konzulensek: Buzás Gergely és Fodor László régészek.

Munkatársak: Langó Péter, Reich Szabina régészek; Bozóki Lajos, Kovács Klára művészettörténészek; Zsidai Zsuzsanna történész, Bíró Gyöngyvér, Bognár Katalin, Gulyás Ben-

ce, Martinschich Balázs, László Emese, Szántó Viktória, Zay Orsolya régészhallgatók; Libnár Balázs, Telekes Gergő, Vámos Erik. A terepi geodéziai munkát a Geoservice Kft. munkatársai végezték.

A leletanyag elsődleges feldolgozása és a dokumentáció összeállítására a visegrádi Mátyás Király Múzeumban zajlik Gróh Zsuzsanna, Szőke Éva restaurátorok, valamint Boruzs Katalin és Kocsis Edit régészek közreműködésével. A leletek konserválás és feldolgozás után kerülnek a Heves Megyei Múzeumi Szervezet Dobó István Vármúzeumába, Egerbe.

KOVÁTS ISTVÁN – MERVA SZABINA

81. Egervár, Vár (KÖH 39298) (Zala megye) Á, Kk, Kú, Ű

2010. december 08–23. és 2011. február 28.–március 17. között végeztük el a várkastély hasznosításához kapcsolódó beruházás miatt szükségessé vált megelőző feltárást, összesen 106 m²-nyi területen. A területen jelenlegi kutatást megelőzően régészeti feltárást 1960 nyarán Nagy Emese végzett. A 20. század derekán végzett munkálatok az épület építéstörténetével kapcsolatban nem nyújtottak minden kérdésre választ, ezért a jelenlegi kutatás célja a középkori járósíntek meghatározása és az alapfalak kutatása. A munkálatok megkezdése előtt a beruházó engedély és szakfelügyelet nélkül földmunkával járó tevékenységet végzett a helyiség D-i, feltárássra kijelölt részén.

A kápolna K-i fala előtti területen húztunk egy 120 cm széles, É–D-i irányítású kutatóárkot, illetve a helyiség D-i végében, annak teljes szélességében szelvényt nyitottunk. A bontási munkálatok elején kiderült, hogy az 1960–1965 között zajló épületrekonstrukció folyamán a kápolna alapozását betonnal erősítették meg. Az alap kialakítása során a falak mentén 120 cm szélességben kitermelték a földet, ezáltal elpusztították a régészeti korú rétegeket és építészeti elemeket. A kápolna D-i részében emiatt a bolygatatlan felületre szűkítettük le a kutatást. Az É–D-i árok esetében a bolygatás határa az árok középvonaláig, illetve az árok É-i, 120 cm-es szakaszán annak teljes szélességére kiterjedt. Ezen a területen a bolygatatlan rétegek kutatásához az árok szélessége miatt szükség volt a bolygatott terület betöltésének eltávolítására is. A beton alatt közvetlenül két K–Ny-i irányítású fal jelentkezett. A D-i oldalon lévő fal építése az újkorra tehető, az alapja magasan helyezkedik el. Az É-ra eső fal kialakítása, alapozása, elhelyezkedése alapján folytatása a Nagy Emese által megtalált É-i szárny D-i falának, így korban a 16. századra datálható. A 2 kiásott falszakasz korát alátámasztja, hogy a 17. századi lőrészekkel rendelkező falba soha nem kötötték be őket. Az első fal fiatalabb, a második fal idősebb a ma is álló falnál. Az árok felső rétegeiben újkori agyagba rakott téglafal omladékát és átégett, vörös színű réteget találtunk, ez arra utalhat, hogy a kápolna Ny-i fala később a barokk korban épülhetett, a K-i zárófal előterében korábban más épületek helyezkedhettek el. A mélyítés során 2 középkori járósíntet találtunk, továbbá sikerült 3, az alapozáshoz használt cölöp, valamint egy gerenda helyét megfigyelni. A összefüggő omladékos és járósíntekkel rendelkező rétegsor alatt, a D-i szelvényrészénél hiátus mutatkozott a kultúrréteg-

ben. A bontás folyamán homogén fekete tözeges talajt találtunk, mely alatt leletet nem tartalmazó barnászörös átégett és szürke agyagos felület helyezkedett el. A forrásokból tudható, hogy a vár területét a 13–14. század után 100–150 évig nem használták, elképzelhető, hogy a tözeges réteg ebben az időszakban keletkezett, és így az alatta lévő réteg a késő Árpád-korra vagy Károly Róbert uralkodásának idejére tehető. A kutatóárok középső és É-i részén ugyanebből a rétegből került elő a korszakra datálható kerámia, ugyanakkor fiatalabb leletanyaggal keverten fordult elő. A 16. századi építkezések folyamán a korábbi korszak rétegeit részben megbolygatták, vagy pedig azokból nem került elő lelet, így nem jelenthető ki egyértelműen, hogy ebben a mélységben helyezkedett el a 13–14. században használt szint.

Az ÉNy-i raktárban 120 cm széles É–D-i és K–Ny-i irányítású (kereszt alakú) árkot jelöltünk ki. A fal mentén kb. 130 cm széles sávban a beton alap és annak készítésekor ásott árok értelmetlenné tette a kutatást, ezért a helyiség középső részén mélyítettük csak le a szelvényt. A bontásnál a törmelékek alatt barokk téglapládlót, késő középkori és kora újkori járósíntet tudunk elkülöníteni. A metszetfalak dokumentálásakor jól megfigyelhetőek voltak a vár történetében többször előfordult tüzesetek és építési időszakok nyomai. A bontás során egy középkori, kora újkori rétegekbe hatoló agyagba rakott újkori fal/pillér maradványát is megtaláltuk. A késő középkori, kora újkori rétegek alatt egy természetes tözeges sáv alól került elő a 13. századi vár paliszádfalához tartozó 5 cölöphely. A paliszádfal építéséhez ásott árok metszetén jól látható volt, hogy az építményt fennállása során egyszer megújították.

Az ÉNy-i bástyában is egy 130 cm széles É–D-i irányítású árkot jelöltünk ki. Az árkot 80 cm-es mélységig teljes területén kibontottuk, majd a rendelkezésre álló idő szűkössége miatt csak az É-i 160 cm×130 cm-es nagyságú részt mélyítettük le a tözegig. A metszetfalban látható rétegződésben itt is megfigyelhetőek voltak a hamus faszenes és törmelékes habarcsos rétegek. Ebben a helyiségben csak egy 17. századi járósíntet tudunk elkülöníteni. A szelvény É-i részében sikerült lejutni az É-i fal alapozásáig. (A feltárást során ez volt az egyetlen olyan helyiség, ahol nem tették lehetővé a beton alapozással az eredeti alap kutatását.) A bástya építésekor – az É-i szárnytól eltérően – a téglafalat ráépítették a cölöpökre és nem alakították ki boltíveket. (A fal alatt elhelyezkedő cölöpöket a magas talajvízszint miatt nem lehetett kibontani.) Az eltérő építési technika arra utal, hogy a bástya nem az É-i szárnyal egy időszakra épült, hanem később. A fal előterében 3 cölöp és egy gerenda maradványait találtuk meg. A gerendát és az egyik cölöp egy kisebb darabját dendrokronológiai vizsgálat céljából kiemeltük.

Az udvaron a Ny-i szárny udvar felé eső oldalán is kialakítottunk egy 120 cm széles É–D-i irányítású árkot, melyet az É-i szárny D-i falának vonalában K-i, Ny-i és D-i irányban egyaránt kiszélesítettünk. A D-i fal alapozó boltíve alatt egy cölöp maradványait találtuk meg. A fal Ny-i szárnyhoz való viszonyát a beton alapozás miatt nem lehetett vizsgálni, a D-i fal Ny-i 1 m-es szakaszát a beton alap készítésekor elbontották, a vakolattól megszabadított falon semmilyen nyoma nem volt a bekötésének, feltételezhető, hogy a 16. századi Ny-i szárnya barokk átépítések idején köpenyfalazatot kapott. A D-i fal